

काठमाडौँमा सेल्टर व्यवस्थापन

सुरेन्द्र पाण्डे
केन्द्रीय कमिटी उपाध्यक्ष

निर्दलीय पञ्चायतकालको कठोर शासन व्यवस्थामा राजनीतिकर्मीहरूले चुनौतीको सामना गर्दै भूमिगत रूपले काम गर्नु पर्थ्यो। काठमाडौँको काम अझै जटिल थियो।

त्यतिबेलाको काठमाडौँको पार्टी काम भन्नुको अर्थ सिङ्गो देशको पार्टी कामसित सम्बन्धित हुन्थ्यो। यसले धेरैवटा जिम्मेवारी बहन गर्नु पर्थ्यो। केन्द्रीय तहका नेताहरूदेखि लिएर जिल्लाहरूबाट आउने नेता-कार्यकर्ता तथा स्थानीय कार्यकर्ताहरूको व्यवस्थापन गर्नुपर्थ्यो। पार्टीको हेडक्वार्टर नै काठमाडौँ भएकाले पार्टीका महासचिव, पोलिटव्युरो र केन्द्रीय कमिटीका सदस्यहरू, जिल्लाहरूबाट काठमाडौँ आउने विभिन्न तहका नेता तथा कार्यकर्ताहरूको खाने, बस्ने, दस्ताबेजहरू सबै तहसम्म पुऱ्याउने, आन्दोलनको व्यवस्थापन र नेतृत्व गर्नुपर्थ्यो। त्यस बेला कसैको कुनै व्यक्तिगत स्वार्थ हुँदैनथ्यो। एक मात्र लक्ष्य पञ्चायतलाई ढाल्ने हुन्थ्यो। सबै जनाले गोप्य रूपमा काम गर्नुपर्थ्यो।

मैले २०३६ देखि २०४६ सालसम्मको अवधिमा काठमाडौँको पार्टी काममा सक्रिय रहँदै जिल्ला कमिटी सदस्य र सचिव भएर काम गरें। काठमाडौँको जिल्ला सचिव भए पनि भक्तपुर र ललितपुरको पार्टी काम पनि हेर्नु पर्थ्यो। सेल्टरहरू पनि पार्टी कामको प्रकृति अनुसार व्यवस्थापन गर्नु पर्थ्यो। पोलिटव्युरो एवं केन्द्रीय कमिटीका बैठक, भूमिगत र खुला नेता-कार्यकर्ताबीचको सम्पर्क व्यवस्थापन, पार्टीका कागजपत्रलाई गोप्य रूपमा प्रकाशन एवं सुरक्षितसाथ सबैमाझ पुऱ्याउनुपर्ने, जनसङ्गठनका सम्मेलन एवं भेला, पञ्चायतविरुद्धको आन्दोलनलाई एकीकृत हिसाबले अगाडि बढाउनुपर्ने लगायत पार्टीलाई व्यवस्थित रूपमा अगाडि बढाउने काममा काठमाडौँमा रहेका सेल्टर र

सेल्टरदाताहरूले धेरै महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाएका थिए। त्यस बेला पार्टी कामका लागि जोखिम मोलेको सम्झँदा आज पनि गौरव लाग्छ।

मैले काठमाडौँको नेतृत्व सम्हालेपछि पार्टी काम विस्तार हुँदै गयो। तीव्र रूपमा आन्दोलनको विकास र सङ्गठन विस्तारसँगै काठमाडौँको सेल्टर व्यवस्थापन गर्ने र पार्टीका आन्तरिक गतिविधिलाई व्यवस्थित गर्ने काम व्यापक बन्दै गयो।। नेताहरूको बैठक समय-समयमा काठमाडौँमै हुने गर्थ्यो। तर सेल्टरहरू भने थोरै थिए। सेल्टरहरू ज्यादै विश्वसनीय र अनुशासित हुनु पर्थ्यो। त्यो बेला काठमाडौँको नेवार समुदायको सांस्कृतिक प्रचलन अनुसार पाहुनाहरूलाई खानपिनको व्यवस्था गर्ने तर बास बसाउने चलन हुँदैनथ्यो।

स्थानीय मानिसहरूका सीमित घरहरू, विद्यार्थी, कर्मचारी र विभिन्न पेसा/व्यवसायमा आबद्ध व्यक्तिहरूका डेरा र काठमाडौँका काँठ क्षेत्रका मानिसका घरहरूलाई मुख्य सेल्टरको रूपमा प्रयोग गर्ने गरिन्थ्यो। कतिपय सेल्टरमा दुई जना कर्मचारी मिलेर एउटा भूमिगत नेता पाल्नुपर्ने हुन्थ्यो। बेलाभौकामा आवश्यक पर्ने ठूला सम्मेलन, कार्यक्रमहरू गर्न काँठ तथा भित्री सहरका सेल्टरहरू प्रयोग हुने गर्थे।

सेल्टरको व्यवस्थापन गर्दा निकै तनाव खेप्नु पर्थ्यो। कतै सुराकी लाग्ने, कतै डेरा गरिरहेका सेल्टरदाताहरू गाउँ फर्कने वा अन्तै डेरा सार्ने कारण नयाँ सेल्टरको व्यवस्थापन निरन्तर गरिरहनु पर्थ्यो। तीव्र रूपले पार्टी विस्तार भएपछि खुला क्षेत्रका मानिसहरूलाई भूमिगत सम्पर्कमा कठिनाई हुन्थ्यो। अनेरास्ववियु, नेस्वमयु, अनेमसङ्घ लगायत जनसङ्गठनका धेरैजसो नेताले पार्टी केन्द्रका नेताहरूलाई सिधै सम्पर्क गर्न मिल्दैनथ्यो। चिनिएका अनुहारलाई प्रहरीले पछ्याउन सक्ने कारण पनि नेताहरूसँग भेट्न परेमा बीचका माध्यमहरू प्रयोग गरिन्थ्यो।। भेटघाट गर्नेपर्ने अवस्थामा सुरक्षाका धेरैवटा उपाय अपनाइन्थ्यो।। नेतासँग तुरुन्तै भेट्नुपन्थ्यो भने सूचना आदानप्रदान गर्ने माध्यम त्यतिबेला चिठी मात्रै थियो। त्यस्ता चिठीहरू गोप्य रूपले एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा पुऱ्याउने काम पनि अत्यन्तै महत्त्वपूर्ण हुन्थ्यो। चिठी छोड्नेका लागि छुट्टै सेल्टरको व्यवस्था गरिन्थ्यो। काठमाडौँको त्यौड टोलका शान्ति श्रेष्ठ र प्रतिमा श्रेष्ठको घरलाई चिठी छोड्ने मुख्य सेल्टर बनाइएको थियो। उहाँहरूले चिठी प्राप्त भएपछि तत्कालै अर्को तोकिएको स्थानसम्म पुऱ्याउनु हुन्थ्यो। ती चिठीहरूलाई महासचिव रहनुभएका सीपी मैनाली, झलनाथ खनालसमक्ष पुऱ्याउने काममा मेरो भूमिका रहन्थ्यो। त्यस्ता ठाउँहरू काठमाडौँमा चार-पाँचवटा थिए।

काठमाडौँका गोप्य सेल्टर र सेल्टरदाता

काठमाडौँमा महासचिव, पोलिटव्युरो सदस्य र अरू नेताहरू भिन्दाभिन्दै सेल्टरमा बस्नुहुन्थ्यो । तर कुन नेता कहाँ बस्ने र महासचिव कहाँ बस्ने भन्ने केही सीमित व्यक्तिलाई मात्रै थाहा दिइन्थ्यो । काठमाडौँ बाहिरबाट आएका कतिपय नेतालाई बस्न, खान, बिरामी भएकाहरूलाई डाक्टरको सुविधासहित अस्पतालको व्यवस्था, मुद्दा-मामिला भएर आउनेलाई निःशुल्क कानुनी उपचार लगायतका जिम्मेवारी पनि सेल्टर व्यवस्थापन गर्नेहरूले नै गर्नुपर्थ्यो । समयक्रमसँगै एउटै सेल्टरबाट काम गर्दा असुरक्षित हुने भएकाले सेल्टरदाताहरूलाई अञ्चल अनुसार जिम्मेवारी बाँडफाँट गर्न थालियो । यस व्यवस्थाले सेल्टरदाताहरूलाई केही सहज बनाएको थियो ।

पार्टीको सेल्टरहरू बस्न र खानका लागि मात्र नभई नियमित रूपमा भइरहने पार्टी र खुला सङ्गठनका ठूला सभा/सम्मेलनहरूका लागि पनि उत्तिकै आवश्यक भइरहन्थ्यो । त्यसका लागि आवधिक सेल्टरहरू निर्माण गरिएका थिए । भूमिगत नेताहरू ठूला कार्यक्रमहरूमा बडो होसियारीपूर्वक भाग लिने गर्थे ।

महासचिव, पोलिटव्युरो सदस्यहरू, काठमाडौँ हेर्ने केन्द्रीय सदस्य लगायतका स्थायी रूपमा काठमाडौँमा बस्नु पर्ने नेताहरूको सेल्टरलाई भने विशेष ख्याल गरिन्थ्यो । ती सेल्टरमा जो पायो त्यही व्यक्ति पुग्न सक्दैनथे । स्थायी रूपले सेल्टरमा बसेकाहरूलाई जुलुस, आन्दोलनमा जान रोक लगाइन्थ्यो, किनकि आन्दोलनमा सहभागी भएपछि प्रहरीले पछ्याउँदै डेरासम्म आउने अवस्था हुन सक्थ्यो । त्यसैले भूमिगत सेल्टर उपलब्ध गराउने कार्यकर्तालाई खुला आन्दोलनबाट टाढा राखिन्थ्यो ।

पार्टीका सामग्रीहरू मात्रै राख्न छुट्टै सेल्टर हुने गर्थे । वर्ग सङ्घर्ष, मुक्तिमोर्चा, अन्तरपार्टी निर्देशन (अपानि) छाप्ने लिथो मेसिन, टाइपराइटर र टाइप गर्ने एवं छाप्ने गोप्य र संवेदनशील काम तथा भण्डारण गर्ने काम हुने गर्दथ्यो । यसका लागि पूर्णशोभा चित्रकारको घर सुरुदेखिकै सेल्टरका रूपमा प्रयोग भइरहेको थियो । त्यहाँ भूमिगत बैठकहरू पनि हुने गर्थे । काठमाडौँको सुरुको सम्पर्क ट्यांगलको विष्णु चित्रकार र रवि चित्रकारको घरमा थियो । उहाँको दाजु केबी चित्रकार एण्ड कम्पनीको कार्यालयलाई बेलामौकामा पार्टीको सम्पर्क-बिन्दु बनाएर पार्टी गतिविधि सञ्चालन हुने गर्थे । त्यस्तै पाटनढोकामा रहेको सुशीलचन्द्र अमात्यको घर सम्पर्क बिन्दु र केही दिन बस्नका लागि महत्त्वपूर्ण सेल्टर थियो । खुला क्षेत्रमा रहेका मानिसहरूसँग भेट्ने, भूमिगत नेताले खाने, बस्ने, पार्टीको बैठक बस्ने, विभिन्न सामग्री राख्ने खास खास प्रकारको सेल्टर काठमाडौँमा बनाइएका थिए ।

एउटा सम्झना छ, नरदेवीका भगवानरत्न तुलाधरको घरमा लामो समयसम्म एउटा सेल्टर रह्यो। त्यहाँ राजनबहादुर राउत र दामोदर ढुङ्गेलले सहयोग गर्नुहुन्थ्यो। त्यस सेल्टरमा जीवराज आश्रित, मदन भण्डारी, प्रदीप नेपाल, माधव नेपाल, अमृत बोहरा, ईश्वर पोखरेल, म लगायतका नेताहरू रहने गर्थ्यो। अर्को दमाई टोलमा रहेको भाउजू भनेर चिनिने महिलाको घरमा सेल्टर थियो, जहाँ भूमिगत नेताहरू आउने जाने गर्दथे। त्यो भाडामा लिएको सेल्टर थियो र गोपनीयता नखुलोस् भनेर हामी घरबेटीलाई ठेक्कापट्टामा काम गर्छौं भन्ने गर्थ्यो। मुकेश चालिसेको घर अर्को महत्त्वपूर्ण सेल्टर थियो। सीपी मैनाली महासचिव छउन्जेल प्रायःजसो त्यहीं बस्ने गर्ने हुन्थ्यो। शिव बस्नेतले उहाँलाई सेल्टरदाताका रूपमा काम गर्नुहुन्थ्यो। धेरै संवेदनशील बैठक त्यहाँ हुने गर्थे। झलनाथ खनाल महासचिव भएपछि जैसीदेवलको एउटा भूमिगत सेल्टरमा बस्नुहुन्थ्यो। त्यो सेल्टर प्रहरीले पत्ता लगाएछ, त्यसैले सामानदेखि सबै सामग्री रातारात त्यस सेल्टरबाट अन्त सार्नु परेको थियो। उहाँ महासचिव रहुन्जेल तीन/चार ठाउँमा सेल्टर सार्नुपरेको थियो। हात्तीगौँडामा भाडा तिरेर नै सेल्टरको व्यवस्थापन गरिएको थियो। सुरुमा माधव नेपाल रामलाल पोखरेलको डेरामा बस्नु हुन्थ्यो। पछि कुलबहादुर आचार्य र मायानाथ अधिकारीको त्योंडको डेरालाई सेल्टर बनाएर बस्नुभयो। कुलबहादुर आचार्य र विष्णु रिमाल बस्ने कुपण्डोलमा रहेको सेल्टरमा प्रदीप नेपाल लगायतले खाने बस्ने गर्नुहुन्थ्यो। युवराज कार्की काठमाडौँको मासङ्गल्लीमा बनेपाको साथीको सेल्टरमा बस्नु हुन्थ्यो। दुई जना मिलेर लामो समयसम्म खर्चको व्यवस्थापन गर्नुभएको त्यो सेल्टरमा म पनि बेलाबेला पुग्ने गर्थे। ठँहिटीमा मदन थेबे, निदेश कोइराला र उपेन्द्र कार्कीसहितको सेल्टरमा पनि बस्ने गर्थे। पछि उपेन्द्र कार्की र निदेश कोइरालालाई झलनाथ खनालको सेल्टरदाताको रूपमा जिम्मा दिइयो।

शान्ति र प्रतिमाको घर (त्योंड), विष्णु ढङ्गेलको घर (खिचापोखरी), पूर्णशोभा चित्रकारको घर (झाँछे), सानु तुलाधरको घर (असन), सानु मिश्र, भीमानन्द ढुङ्गाना, बटु न्यौपाने, सुकदेव नेपाल, शार्दुल भट्टराई (चाबहिल) सहितका घर फरक-फरक सेल्टर थिए। प्रणय मानन्धर झाँछेमा तत्कालीन महासचिव सीपी मैनालीलाई भेट्ने काम हुन्थ्यो। यस्तै सुलोचना मानन्धरको माइती (झाँछे), जहाँ कमरेड झलनाथ खनालको बिहे भएको थियो, पदमा मानन्धर (पकनाजोल), चन्द्र योञ्जनको डेरा (कालिमाटी) बैठक गर्ने महत्त्वपूर्ण स्थल थिए। केशव स्थापितको घर बागबजारमा खुला खालका सम्मेलनसहित कार्यक्रम हुन्थे। जीवन मानन्धरको घर (कालिमाटी) जहाँ २०४२ सालमा अनेरास्ववियुको सम्मेलन समेत गरिएको थियो, कतिपय शीर्ष नेताहरू त्यहाँको सेल्टरमा बस्नुहुन्थ्यो। त्यसैगरी राजेन्द्र श्रेष्ठ (क्षेत्रपाटी), स्वस्ती बज्राचार्य (कमलाक्षी), राधिका शाक्य र ज्ञानेन्द्र

शाक्य (पाटन), बालचन्द्र प्रजापति (भेडासिंह) का घरमा धेरै बैठक हुन्थे । प्रजापतिको घर भूमिगत नेतालाई चिठी आदानप्रदानका लागि प्रयोग हुने महत्त्वपूर्ण केन्द्र पनि थियो । वर्ग सङ्घर्ष, मुक्ति मोर्चा, अपानि लगायत भण्डारण गर्ने सेल्टर विराटमान चित्रकारको घर (जैसीदेवल) थियो । कमला श्रेष्ठको बालाजुको घरमा मजदुर नेताहरू बस्ने, खाने र बैठक बस्ने सेल्टर थियो । प्रमेश हमालको घर रक्तकालीमा मुख्य नेताहरू बस्ने गर्नुहुन्थ्यो । सीताराम मास्के/राधा मास्केको जलजला शिशु सदन, नरदेवीमा खुला गतिविधि गरिन्थ्यो । रमेश चित्रकारको पाटन सुन्धारामा रहेको घर अधिकांश पोलिटव्युरो बैठक बस्ने र केही कमरेडहरूको खाने, बस्ने व्यवस्था सहितको सेल्टर थियो । विष्णु राउतको डेरा (पाटन), रामेश्वर फुयाँलको डेरा (जैसीदेवल), गुणलक्ष्मीको घर (गल्कोपाखा), मेदिनी खरेलको डेरा, हरि शर्माको डेरा र रेस्टुरेन्ट, टु फेसेस रेस्टुरेन्ट ठमेलका सञ्चालक पूर्ण श्रेष्ठ र उनको साथी, रामशरण कुँवरको डेरा लगायतका सेल्टर थिए । नरदेवी अस्पतालको छेउमा सुनकोशी छापाखाना रहेको थियो । उत्तम महत र चुनु महतको त्यस छापाखानामा बस्ने, खाने कामसहित खुला प्रकृतिका मानिसहरू आउने/जाने सेल्टर थियो ।

एउटा प्रसङ्ग छ । विजय गच्छदारले महेन्द्र मोरङ क्याम्पसमा अखिलका नेता फणीन्द्र तिमिल्सिनाको हत्या गर्नका लागि प्रयोग गरेका दुईवटा पेस्तोल र दुई थान गोली अनेरास्ववियुका नेताहरूले मदन भण्डारीलाई बुझाउनु भएको थियो । पछि उहाँले मलाई सुरक्षित राख्ने जिम्मा दिनुभयो । त्यो रश्मि गुरुङको डेरामा केही समय रह्यो । २०४६ सालपछि मैले पार्टी कार्यालय बल्खुको पुस्तकालयको जिम्मामा दिएँ । २०७२ मा गएको भूकम्पले पार्टी कार्यालय भत्किएपछि सामान निकाल्ने क्रममा प्रहरीले लिएर गएछन् । त्यतिबेलाका कतिपय मूल्यवान सामग्री काठमाडौँका सेल्टरहरूमा अझै छन् र पार्टीसमक्ष आइपुगेका छैनन् ।

धेरै लामो समय बितिसकदा मेरो जिम्मेवारीमा धेरै पटक अदली-बदली भइसकेको छ । त्यसकारण कतिपय सेल्टर र त्यहाँका बारेमा बिसिसकेको छु । काठमाडौँको काँठ भेगका सेल्टरहरूमा कीर्तिपुर, नगाउँ, पाँगा, मच्छेगाउँ, थानकोट, टोखा, आलापोट, गागलफेदी, गैरीगाउँ, बौद्धको रामहिटी क्षेत्र लगायत छन् । जयबहादुर महर्जनको घर कीर्तिपुरमा अधिकांश पोलिटव्युरो बैठक बस्ने महत्त्वपूर्ण सेल्टर थियो । शरद महर्जनको कीर्तिपुर, पूर्णबहादुर महर्जनको घर नगाउँमा नियमित बैठकहरू हुने गर्थे । पार्टी खुला भइसकेपछि पार्टीको राष्ट्रिय परिषद्को बैठक पनि त्यहाँ भएको थियो । रत्न महर्जनको घर पाँगामा पनि पार्टीको पोलिटव्युरो बैठक हुने गर्थे । बल्बु महर्जन, जितबहादुर/धनमाया महर्जन (पाँगा) को घरमा पनि नियमित बैठक बस्ने सेल्टर थियो । कृष्णगोपाल श्रेष्ठ बस्ने पाँगाको डेरा, सानु श्रेष्ठको घर (मच्छेगाउँ), नारायण महर्जन र विनोद श्रेष्ठ (थानकोट),

सत्यनारायण फैजु (भक्तपुर), राजाराम श्रेष्ठ र श्यामलाल दिवाकरका घर पनि बैठक सहित अन्य पार्टी गतिविधिका महत्त्वपूर्ण सेल्टर थिए ।

कमरेडहरूलाई काठमाडौँबाट बाहिर पठाउनु पन्थो भने विनोद श्रेष्ठको थानकोटमा रहेको घरसम्म पुर्‍याएर बस चढाएर पठाउने काम गरिन्थ्यो । गणेशलाल श्रेष्ठको टोखाको घर केन्द्रीय कमिटीको बैठक हुने महत्त्वपूर्ण सेल्टर थियो । जमुना श्रेष्ठ, गजराज श्रेष्ठ, बाबुलाल डङ्गोल, अष्टनारायण डङ्गोल, आशानारायण डङ्गोल लगायतका घरहरू (टोखा) महत्त्वपूर्ण सेल्टर थिए । अष्टलक्ष्मी शाक्यको बच्चा भएपछि लामो समय टोखाको राधेश्याम डङ्गोल र अरू साथीहरूका घरमा बसेर भूमिगत राजनीति गर्नुभएको थियो । यस्तै नारायण ढकालको घर मूलपानीमा समय-समयमा बैठक हुने गर्थे । आलापोटको गोविन्द फुयाँल र रामेश्वर फुयाँलको घरमा पनि सेल्टरको व्यवस्थापन हुने गर्दथ्यो । २०४४ सालमा जेलबाट रिहा भएका राधाकृष्ण मैनाली र अन्य नेताहरूको पनि विभिन्न सेल्टरहरूमा व्यवस्था गरिएको थियो । पार्टी अध्यक्ष केपी शर्मा ओलीलाई सुशील प्याकुरेल र जीवन मानन्धरको घरमा आलोपालो गरी राखिएको थियो । अध्यक्ष कमरेड केपी शर्मा ओली र राधिका शाक्यको भूमिगत विवाह कुपन्डोलको महेश्वर र सध्या श्रेष्ठको घरमा भएको थियो ।

एउटा सम्झना छ- २०३८ चैतमा अनेरास्ववियुको छैटौँ राष्ट्रिय सम्मेलन तय गरिएको ठाउँ इन्जिनियरिड क्याम्पस, पुल्चोकमा प्रहरीको व्यापक दमनपछि सम्मेलनको स्थान अचानक काठमाडौँको मनमैजुमा सार्नु पन्थो । सम्मेलन भूमिगत रूपले सम्पन्न भयो । सम्मेलनमा आएका प्रतिनिधिहरूलाई काठमाडौँमै बस्ने विद्यार्थीका कोठाहरूमा राखेर स्वयंसेवकमार्फत सम्मेलन हुने गुप्त स्थानमा पुर्‍याइएको थियो । २०४० सालमा अनेरास्ववियुको सातौँ राष्ट्रिय सम्मेलन काठमाडौँ उपत्यकाको पाँच ठाउँ- भक्तपुर, ललितपुर, काठमाडौँको नगाउँका पूर्ण महर्जनको घर, टोखाको राधेश्याम डङ्गोलको घर र केशव स्थापितको बागबजारको घरमा गरी सम्पन्न गरिएको थियो । २०४२ सालमा अनेरास्ववियुको आठौँ सम्मेलन काठमाडौँको गजराज श्रेष्ठको घर (टोखा), जीवन मानन्धरको घर (कालिमाटी) र पाँगा गरी तीन ठाउँमा भएको थियो । २०४४ सालको नवौँ राष्ट्रिय सम्मेलन काठमाडौँ भीमसेनस्थानको राजेन्द्र स्थापितको घर र कीर्तिपुरमा गरी दुई ठाउँमा सम्पन्न भएको थियो । कीर्तिपुरका सुविन्द्र महर्जनको घरमा २०४६ सालको जेठ महिनामा अनेमसङ्को प्रथम सम्मेलन भएको थियो । त्यतिबेला तालिम दिइएका स्वयंसेवकमार्फत प्रतिनिधिलाई ल्याउने लैजाने काम गरिन्थ्यो ।

सेल्टरमा सङ्कट

माथि चर्चा गरेजस्तै पार्टी गतिविधि अगाडि बढाइरहँदा बेलाबेलामा सेल्टर भत्किने, दाताहरू छोडेर अन्तै हिँड्ने अवस्था बन्थ्यो । कतिपय अवस्थामा सेल्टरदाताले आर्थिक रूपले धान्न नसक्ने स्थिति बन्थ्यो । एकाध सेल्टरमा भने ठूलो सङ्कट परेको थियो । महासचिव झलनाथ खनालको सेल्टर प्रहरीले थाहा पाएपछि उहाँ उम्किएर प्रमेश हमालको घरमा पुनुभएछ । पछि त्यसबारे मलाई खबर भयो । गोपनीयता कस्तो कडा थियो भने काठमाडौंकै सचिवजस्तो जिम्मेवारीमा रहेको मलाई पनि त्यस बेलासम्म झलनाथ खनाल बसेको सेल्टरबारे जानकारी थिएन । माथिल्लो तहका केही नेतालाई मात्रै देखाइएको थियो । जैसीदेवलको त्यस सेल्टरमा झलनाथका दाइकी छोरी नीरा खनाललाई काकाको हेरचाह गर्ने, खाना बनाउन सहयोग गर्न राखिएको थियो । पार्टीका सबै माइन्टुदेखि सबै खाले सामग्री त्यहाँ भएकाले भयानक नोक्सान हुन सक्थ्यो । तर मजदुर साथीहरूमार्फत ती सामग्री सुरक्षितसाथ अन्तै सारेपछि महासचिवलाई नयाँ सेल्टरसम्म पुऱ्याइएको थियो । त्यहाँका घरबेटी वामपन्थी भए पनि अर्कै पार्टीसँग संलग्न रहेछन् । तैपनि, उनलाई बज्र होटलको छेउमा रहेको उनकै बारीमा ती सामग्री ल्याइदिन अनुरोध गरेपछि उनले खर्पनमा राखेर, मल खरानीले छोपेर ल्याइदिए । महासचिव बस्ने अर्को ठाउँ निश्चित भएपछि ती सामग्री सम्बन्धित स्थानसम्म पुऱ्याइएको थियो ।

पूर्णशोभा चित्रकारको झोछेँको घर प्रहरीले घेरा हाल्यो । त्यहाँ लिथो मेसिन, टाइपराइटर, अपानि सहित महत्त्वपूर्ण भूमिगत दस्तावेजहरू थिए । प्रहरीले थाहा पाएमा सबै विषय बाहिरिने खतरा भएपछि पूर्णशोभा चित्रकारका भाउजूहरूमार्फत अर्कै ठाउँमा पुऱ्याउन सफल भएका थियौं । सामान सार्न समयको अभावमा उहाँहरूले कैयौं बहुमूल्य दस्तावेज इनारमा समेत हालिदिनुभएको थियो । लिथो र टाइपराइटरसहितका केही सामग्रीहरू सुरक्षितसाथ लगेर पार्टीलाई भयानक दुर्घटनाबाट जोगाउन सहयोग गर्नुभएको थियो ।

शान्ति र प्रतिमा श्रेष्ठकोमा चिठी छोड्ने र अन्य सामग्री पनि राखिन्थ्यो । एकदिन प्रहरी छापा मार्न पुगेपछि उहाँहरूले थुप्रै महत्त्वपूर्ण सामग्री जलाइदिनुभयो भने गोठमा राखिदिनुभएको सामग्री जोगियो । त्यस्तै एकचोटि ब्रह्मटोलमा रहेको प्रेसमा नेकपा (माले) को मुखपत्र वर्ग सङ्घर्ष छापियो । छापने समयसम्म ती गोप्य थिए । प्रेसको प्यासेजमा ती किताब चाड लगाएर राखेका रहेछन् । हामीले प्रहरीले भेट्यो भने मालिकसहित सबैलाई उठाएर लैजान्छ भनेपछि उनीहरूले लुकाएर राख्ने काम गरे । पछि ठेलागाडाबाट ती सामान अन्यत्र पुऱ्याइएको थियो । यता २०४४ सालमा अनेरास्ववियुको सम्मेलन थियो ।

मितिभन्दा एक दिनअगावै प्रतिनिधि आउने र उनीहरूको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने रहेछ । तर माधव नेपालले एक दिनपछिको समय दिएको हुँदा व्यवस्थापन गर्न कठिन भएको थियो । त्यो अपर्डिट आइपरेको समस्या समाधानको निमित्त राजेन्द्र स्थापितलाई धेरै सम्झाउनु पर्‍यो र अन्तमा उहाँ सेल्टर दिन तयार हुनुभयो । उक्त सम्मेलनमा दुई सय जना बढी प्रतिनिधि थिए । बीचमै केही सडकट आउने हो कि भन्ने चिन्ता सधैं भइरहन्थ्यो । किनकि सेल्टर बिग्रिने बित्तिकै सबै गिरफ्तार हुन सक्ने अवस्था थियो ।

पार्टी विस्तार हुँदै जाँदा नेता-कार्यकर्ताहरूप्रति गर्नुपर्ने जिम्मेवारी पनि बढ्दै गयो । स्वास्थ्यको समस्या भएका कमरेडहरूका लागि डा. भरत प्रधान र डा. सरोज धितालकहाँ पठाउने गर्थ्यौं । उहाँहरूले बिरामी कमरेडहरूको उपचार निःशुल्क गर्ने मात्र होइन, अस्पतालमा तिर्नुपर्ने शुल्क र औषधिसमेत सकेसम्म निःशुल्क उपलब्ध गराउनु हुन्थ्यो । उहाँहरूले कमरेडहरू बसेका सेल्टरहरूमा पुगेर समेत उपचार गर्नु हुन्थ्यो । त्यसैगरी मुद्दा-मामिलामा परेका कमरेडहरूका लागि विष्णुबहादुर राउत र अग्नि खरेलको ल फर्ममा पठाउँथ्यौं । एउटा सानो चिठी लेखेको भरमा उहाँहरूबाट त्यो काम हुन्थ्यो ।

परिवर्तनमा सेल्टरदाताहरूको योगदान

त्यतिबेला सेल्टरदाताहरूले सेल्टर दिने र त्यसको सुरक्षा दिने कामलाई पार्टी कामको एक अङ्गका रूपमा ग्रहण गरिन्थ्यो । आफ्नोभन्दा पार्टीका नेता र पार्टीका सामग्रीलाई महत्त्व दिइन्थ्यो । सायद त्यसो नभएको भए न त पार्टी ढुक्क भएर काम गर्न सक्थ्यो, न पार्टीलाई विस्तार र सुदृढ नै गर्न सकिन्थ्यो । सेल्टरहरू कुनै व्यक्तिको घर या डेरा मात्र नभई वास्तवमा पार्टीका आधारक्षेत्र जस्तै हुन्थे । यी हरफहरू लेखिरहेका बखत म ती सबै सेल्टरदाताहरूलाई सम्मान गर्न चाहन्छु, जसको सुझबुझ, त्याग, धैर्य, निडरता, जिम्मेवारीको भावनाले नै भूमिगत राजनीतिको त्यो लामो समयमा उच्चस्तरका सबै जिम्मेवार कमरेडहरू सुरक्षित रहन सक्नुभयो । यी सेल्टरहरू र सेल्टरदाताहरू हाम्रो पार्टी पङ्क्तिभिन्न नभएको भए सायद २०४६ सालको जनआन्दोलन पनि त्यसरी सफल हुने थिएन होला । ●